

Op moslimjongeren die naar Syrië trekken om te strijden, hebben politici en beleidsmakers vaak maar één antwoord: vervolgen en paspoort afnemen. Dat is niet genoeg, stelt onderzoeker Amy-Jane Gielen. Van het ondersteunen van families zoals dat in België, Denemarken en Duitsland gebeurt, kunnen wij nog veel leren.

ONDERZOEK

TEKST Amy-Jane Gielen
FOTO Hollandse Hoogte

Antiradicalisering in België, Denemarken en Duitsland

Nederland, evenals andere Europese landen, wordt al ruim een jaar geconfronteerd met jihadistische strijders die vrijwillig naar Syrië vertrekken, zogenoemde *foreign fighters*. Dit is geen nieuw verschijnsel; eerdere trekpleisters waren Bosnië, Irak en Afghanistan. Maar het aantal personen dat naar Syrië is afgereisd, is dat wel. Voor veel mensen is dit fenomeen wellicht een ver-van-m'n-bed-show, ze vechten immers dáár en niet hier. Maar 'terugkeerders' nemen wel problemen mee naar huis. Het is zeer waarschijnlijk dat ze terugkeren met een psychologisch trauma, vergelijkbaar met het post-traumatische stress-syndroom van oorlogsveteranen, waarvoor ze psychologische begeleiding en resocialisatie behoeven. De grootste veiligheidszorg is echter dat terugkeerders

hun ervaring in de gewapende strijd binnen aan Al Qaida gelieerde groepen, zoals Islamitische Staat in Syrië en de Levant (ISIS) en Jabhat al Nusra, in hun Europese thuisland zullen inzetten. In veel Europese landen is daarom gekozen voor repressieve maatregelen, zoals vervolging en het vooraf afnemen van het paspoort. Ook zijn er voorstellen gedaan om jongens bij terugkomst het staatsburgerschap te ontnemen.

Maar aantonen dat mensen hebben deelgenomen aan de gewapende strijd bij Al Qaida-achtige groepen blijkt bijzonder lastig. Dat is alvast één reden om niet alle kaarten op repressie te zetten. Een meer preventieve benadering waarin een belangrijke rol is weggelegd voor eerstelijns werkers blijkt cruciaal. Dit is precies waar het Radicalisation Awareness Network (RAN) zich op richt. Hierin wisselen eerstelijns werkers uit heel Europa in opdracht van de

**SYRIË-STRIJDERS:
LIEVER FAMILIES
ONDERSTEUNEN
DAN PASPOORT
AFNEMEN**

Europese Commissie interventies en ervaringen uit om radicalisering te voorkomen en tegen te gaan.

Achtergrond

In totaal strijden er nu zo'n 1500 tot 2000 Europese burgers in Syrië, en wekelijks sluiten zich daar mensen bij aan. Volgens een studie van Zelin (2013) van het International Centre for Study of Radicalisation (ICSR) in Londen komt circa 18 procent van alle strijders in Syrië uit Europa; de meesten uit Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, België en Nederland. Verhoudingsgewijs lijken België, Denemarken Duitsland en Nederland de grootste leveranciers. Volgens officiële cijfers gaat het om respectievelijk 226 (België), 90 (Denemarken), 270 (Duitsland) en 100 (Nederland) personen. Inlichtingendiensten erkennen daarbij dat in werkelijkheid de aantallen wellicht nog veel hoger liggen.

Een verklaring voor de aanzienlijke aantallen is dat Syrië vanuit Europa heel toegankelijk is. Veelal wordt een vliegticket naar Istanbul gekocht en steken jonge mannen – want dat zijn het voornamelijk – via Turkije de grens over. Ze zijn meestal midden twintig, soms bekeerlingen en soms gaat het om hele gezinnen.

Een standaardprofiel van de Europese *foreign fighter* is er niet. In sommige landen gaat het vooral om (werkloze) mensen uit lagere sociaal-economische klassen of personen die zich begeven in het criminele circuit (bendes, kleine criminaliteit), maar ook veel scholieren en studenten en mensen uit de middenklassen trekken ten strijde. Motivaties zijn humanitair, ideologisch (aangetrokken worden door de jihad) of een zoektocht naar spanning en sensatie. Hoewel sommigen met de beste (humanitaire) intenties naar Syrië gaan om het Assad-regime te verdrijven, is het

opvallend dat 80 procent van de Europese strijders zich heeft aangesloten bij ISIS, een groep die streeft naar een islamitische staat in de bredere regio.

Aanpak

Hoe is te voorkomen dat mensen naar Syrië gaan, en welke interventies zijn er beschikbaar voor de terugkeerders? Dat is des te meer relevant nu blijkt dat alleen repressieve maatregelen onvoldoende werken of niet altijd inzetbaar zijn.

RAN onderscheidt een aantal benaderingen:

- training en bewustwording voor eerstelijns werkers;
- gemeenschappen erbij betrekken;
- families ondersteunen;
- deradicaliserings- en uittredingsprogramma's aanbieden;
- een infrastructuur creëren met aandacht voor keten- en casemanagement.

De benadering die in verschillende Europese lidstaten het minst wordt toegepast, is het ondersteunen van families. De reden hiervoor is dat dit in deze landen relatief nieuw is (Duitsland uitgezonderd) en het voor professionals moeilijk uitvoerbaar is. Doordat repressieve maatregelen de bovenaanvoeren, zijn families argwanend tegenover autoriteiten. Het risico bestaat immers dat hun kind of geliefde bij terugkomst wordt opgepakt en vervolgd. Er zijn momenteel drie landen in Europa die een aanpak van familieondersteuning actief inzetten: België (Antwerpen), Denemarken (Aarhus) en Duitsland.

Een standaardprofiel van de Europese *foreign fighter* is er niet

België – Antwerpen

Het geval van de Antwerpse Jejoen Bontinck die als 18-jarige naar Syrië vertrok, genereerde veel media-aandacht. Niet in de laatste plaats omdat zijn vader de media in België en in Nederland actief opzocht in de zoektocht naar zijn zoon in Syrië, die volgens hem was gerekruteerd door Sharia4Belgium.* Ook de familie van de 19-jarige Brian de Mulder zocht contact met de media.

Als ouders van bekeerlingen er behoefte aan hebben om te praten, zou dat dan niet ook gelden voor de – vaak Marokkaanse – familieleden van andere afgereisde jongeren? Deze gedachte was voor de gemeente Antwerpen reden om actief contact te zoeken met familieleden van vertrokken en teruggekeerde jongeren en om huisbezoeken af te leggen. Eerder had de gemeente overigens ook al contact gezocht met ouders, naar aanleiding van een door Sharia4Belgium georganiseerde demonstratie tegen de anti-islamitische film *Innocence of muslims*. Het protest eindigde in rellen, waarbij de politie ruim 230 amokmakers had aangehouden. Veel van de opgepakte jongeren hadden de keuze een boete te betalen of een gesprek te voeren met iemand van de gemeente. Indien ze minderjarig waren, moesten ze hun ouders meenemen. Met een aantal van deze jongeren die

inmiddels naar Syrië zijn vertrokken (of alweer zijn teruggekeerd), zijn dergelijke gesprekken gevoerd.

Deze gesprekken boden de gemeente inzicht in de familierelaties van de jongeren, onder andere in de ouderbetrokkenheid: welke ouders kwamen wel of niet mee naar het gesprek? De huisbezoeken bleken een gouden zet. In totaal zijn er nu twintig families bezocht van mensen die zich thans in Syrië bevinden en van personen die in Syrië zijn overleden. Het bleek dat veel ouders er grote behoefte aan hadden om te praten en dat ze vooral heel veel vragen hadden. Een groot aantal kinderen blijkt vanuit Syrië contact te zoeken met hun ouders en veel ouders worstelden onder andere met de vraag wat ze moeten doen en zeggen. Daarnaast hebben ouders veel zorgen en verdriet om hun kind, waarvoor soms ook psychologische bijstand nodig is.

Het blijkt dat in Antwerpen veel van de vertrokken jongeren uit eenoudergezinnen komen waarin de moeder een sterke afhankelijkheidsrelatie heeft met de zoon. In gezinnen waarin de vader wel aanwezig is, blijkt deze veelal een marginale rol te hebben.

Denemarken – Aarhus

Uit Aarhus, de tweede stad van Denemarken, zijn 27 jongemannen en 2 vrouwen tussen de 16 en 25 jaar naar Syrië afgereisd. Ook hier is gekozen voor een familiegerichte aanpak. Anders dan in Antwerpen wordt hier echter niet individueel, maar groepsgericht gewerkt. Sinds april 2013 zijn er maandelijkse netwerkbijeenkomsten voor familieleden; vooral voor ouders van wie kinderen naar Syrië zijn vertrokken. Hoewel eerst wantrouwend ('Zijn er geen journalisten?' 'Zit de politie er ook bij?') blijkt dat ook deze ouders – Turken, Somaliërs, Libanezen en Palestijnen, maar ook Deense ouders van bekeerlingen – heel erg blij zijn met deze vorm van familieondersteuning. Ze worden uitgenodigd op vrijwillige basis deel te nemen aan de werkgroep die werkt volgens de zelfhulpmethode, zoals die ook voor mensen met alcoholproblematiek wordt aangewend. Deze ouders kampen evenals de Belgische met veel vragen ('Wat moet ik doen als mijn kind contact opneemt?'), angsten, onbegrip ('Wat hebben we verkeerd gedaan?') en grote bezorgdheid (wat onder meer leidt tot slapeloosheid). De maandelijkse oudergroepen worden begeleid door een neutrale procesbegeleider, een psycholoog en daarnaast iemand van het Deense radicaliserings-preventieteam. De verhalen van ouders blijken sterke gelijkenis te vertonen: hun kinderen – die het vaak prima deden op school of in hun loopbaan – hebben een kort en intensief radicaliseringsproces doorlopen. Velen kwamen van dezelfde moskee en school en zijn plotseling naar Syrië vertrokken. De psycholoog reikt de ouders technieken aan om het contact met hun kind in Syrië te herstellen en de communicatielijnen open te houden.

Duitsland

Waar in Antwerpen en Aarhus de familieondersteuning vorm krijgt door of via overheidsorganisaties en families actief worden benaderd, kent het Duitse Hayat (Arabisch en Turks voor 'leven') een andere werkwijze. Hayat wordt geleid door het Centrum voor Democratie en Cultuur (ZDK)

in Berlijn en is in 2011 gestart met familieondersteuning in relatie tot islamitisch extremisme. Hayat is 24 uur per dag bereikbaar voor kosteloze (anonieme) hulpverlening. Van de tot op heden 53 aanmeldingen is een aantal gerelateerd aan het *foreign fighter*-fenomeen (Koehler 2013), waarbij familieleden rechtstreeks of via de nationale Duitse hotline voor radicaliseringsvraagstukken contact hebben gezocht. Hayat richt zich niet alleen op de families van personen die al zijn vertrokken, maar ook op diegenen die mogelijk willen vertrekken, die zich momenteel in Syrië bevinden of die van elders zijn teruggekeerd. De aanpak van Hayat is gericht op de bredere familiecontext met als doel familieleden te ondersteunen bij het tegengaan van het radicaliseringsproces. Deelaspecten hiervan zijn het normaliseren van het conflict, het herstellen van de familieband en de communicatielijnen, het bevorderen van het eigen netwerk en het vergroten van kennis over radicaliseringsprocessen. De families in kwestie beschikken vaak over een zeer beperkt netwerk en hun is weinig bekend over vormen van islamitische radicalisering.

De ondersteuning door Hayat is er in eerste instantie op gericht contact te maken en vertrouwen te winnen, waarna ze een deradicaliseringsproces in gang proberen te zetten. Hayat fungeert daarbij als een soort moderator tussen familie en autoriteiten. In twee gevallen heeft Hayat vertrek kunnen voorkomen en in zes gevallen werd er met Hayat contact opgenomen na het uitreizen. Vijftien radicaliseringszaken zijn succesvol afgesloten en dertig lopen er nog waarvan de uitkomsten dus nog moeten blijken.

Lessen uit het buitenland en uit andere domeinen

Wat kunnen wij in Nederland leren van de beschreven werkwijzen? Ondanks dat deze benadering nog in de kinderschoenen staat, blijkt uit de voorbeelden dat familieondersteuning bijzonder waardevol is:

- Families hebben veelal nog contact met hun kind of familielid in Syrië. Als professionals in staat zijn de band met de familie aan te houden, zal het na terugkomst makkelijker zijn contact te leggen met de betrokkene.
- Families zijn cruciaal in een deradicaliseringsproces.
- Leden uit het gezinssysteem, zoals broertjes, zusjes, neefjes en nichtjes, van degenen die naar Syrië zijn afgereisd, vormen een risicogroep. Ondersteuning van het systeem maakt het mogelijk om eventuele radicalisering van andere familieleden vroegtijdig tegen te gaan.
- Een naar Syrië vertrokken familielid brengt veel zorg en verdriet met zich mee. Veel families zijn gebaat bij psychologische hulpverlening.

De optimale vorm van familieondersteuning is afhankelijk van de context. In een grote (anonieme) stad als Aarhus is een groepsbenadering wellicht geschikter dan in een kleine gemeente met een sterk 'ons kent ons'-gevoel waar jongeren elkaar hebben gerekruteerd om naar Syrië te gaan. In meer gecentraliseerde landen zal de Duitse benadering beter passen; de lokale Vlaamse en Deense benadering is mogelijk meer aangewezen voor landen met een gedecentraliseerde structuur. In landen met een sterk wantrouwen tegen de overheid zal een neutrale non-gouvernementele organisatie passender zijn om families te ondersteunen

dan in landen waar minder wantrouwen heerst. Een ander vraagstuk is of de ondersteuning meer therapeutisch van aard dient te zijn of dat het een hoger doel dient door familieleden actief te laten bijdragen aan het deradicaliseringsproces. Het bepalen welke aanpak in welke context het meest effectief is, vraagt om wetenschappelijk onderzoek. Naast de drie beschreven vormen van familieondersteuning op hun effect te vergelijken, is het van belang om te kijken wat er te leren valt van andere, aanpalende domeinen. Het Syrië-aspect mag dan nieuw zijn; het ondersteunen van families – en alle daaraan verbonden moeilijkheden – is dat niet. In de jeugdzorg wordt bijvoorbeeld in een vergelijkbare situatie gewerkt: moeilijke opvoedsituaties, vaak verstoorde familierelaties en angst voor hulpverleners. Uit eerder verricht onderzoek (Gielen 2012) bij Bureau Jeugdzorg Agglomeratie Amsterdam (BJAA) blijkt dat gezinsgericht werken een combinatie vergt van wat in de wereld van *evidence based* bekendstaat als *what works?* en *who works?* Gezinsgericht werken met aandacht voor het volledige gezinssysteem en de 'één gezin, één plan'-gedachte is een effectief bewezen methode, waarmee het *what works?* gedekt is. In de wetenschappelijke en professionele wereld heerst echter steeds meer overeenstemming dat het niet zozeer (alleen) draait om de methode als zodanig en wordt een grote rol toebedeeld aan de professional achter de methode. Zo leert de zogenoemde Functional Family Parole Services (FFPS) gezinsmanagers vooral ook op hun eigen werkwijze te reflecteren en zich positief met het volledige gezinssysteem te verbinden, onder meer door negativiteit in het gezin te verminderen en een uitgebalanceerde familieband op te bouwen. Een dergelijke methodiek kan uitermate waardevol zijn voor professionals die nu contact proberen te maken met familieleden van Syrië-gangers.

Kortom: Vanuit het oogpunt van preventie en tegengaan van radicalisering is het zaak dat families ondersteuning wordt geboden vóórdat gezinsleden afreizen naar Syrië, tijdens hun verblijf daar én na hun terugkeer van elders. Hierbij kunnen we niet alleen leren van lessen uit het buitenland, maar ook uit domeinen dichterbij huis, zoals de jeugdzorg.

Noot

- * Zie bijvoorbeeld de uitzending van Pauw en Witteman [http://pauwenwitteman.vara.nl/Artikel.4215.0.html?tx_ttnews\[tt_news\]=30680&cHash=f04d5ae282640feb56f2f2cb0ebe325c/](http://pauwenwitteman.vara.nl/Artikel.4215.0.html?tx_ttnews[tt_news]=30680&cHash=f04d5ae282640feb56f2f2cb0ebe325c/)

Bronnen

- Gielen, Amy-Jane, *Waarderend observeren Bureau Jeugdzorg Zaandam*. Almere: A.G. Advies, 2012
- Koehler, Daniel, Family counselling as prevention and intervention tool against 'Foreign Fighters'. The German 'Hayat' Program. *JEX Journal EXIT-Deutschland. Zeitschrift für Deradikalisierung und demokratische Kultur*, 3, p. 182-204, 2013
- Zelin, Aaron Y., ICSR Insight: Up to 11,000 foreign fighters in Syria; steep rise among Western Europeans, 2013. Bekeken via: <http://icsr.info/2013/12/icsr-insight-11000-foreign-fighters-syria-steep-rise-among-western-europeans/>

Amy-Jane Gielen is senior onderzoeker en adviseur bij A.G. Advies (www.agadvies.com). Zij is tevens (via Radar Advies) werkzaam voor het Radicalisation Awareness Network van de Europese Commissie.